

11. Псіхічнае развіццё дзяцей // Кн. пра псіхалогію выхавання: // Хрэстам. / Скл. Я.Л. Каламінскі, Л.А. Панько; Пер. на бел. м. Б.В. Стральцоў. Мн.: Нар. асв., 1994, - 217 (у выд. зьвестак памылкова: 207). С. 212-[216].

12. *Реформацкий, А.А.* Мысли о терминологии / А.А. Реформацкий // Современные проблемы русской терминологии. – М. 1986. – 186. – с. 18.

13. Руска-беларускі слоўнік па псіхалогіі / Мін. дзярж. пед. ін-т; Скл. Т.У. Васілец, Я.Л. Каламінскі, Р.А. Макарэвіч. Мн., 1991. – 48 с.

14. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг.: Бібліягр. давед. / Тэрмінал. каміс. пры М-ве адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. навук.-асвет. цэнтр імя Ф.Скарыны; [Уклад.: Л.Чарняўская, Г.Цыхун]. Мн. : МГА “Бел. кнігазбор”, 2000. - 74, [1] с.

15. Этыка і псіхалогія сямейнага жыцця. Кароткі руска-беларускі слоўнік: Дапаможнік для перакладу лекцыйнага курса / Мазыр. дзярж. пед. ін-т; Аўт.-скл. Г.І. Фядосенка. – Мазыр, 1995. – 22 с.

К.П. Любецкая

АБ ЛЕКСІЧНЫМ СКЛАДЗЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ МАСТАЦТВА

На сённяшні дзень беларуская тэрміналогія развіваецца ў супярэчлівых умовах. Увогуле ў сучасным мовазнаўстве выказваецца думка аб тым, што распрацоўка беларускай навуковай мовы ў канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. працягваецца ў межах школьнай практыкі і сферы гуманітарных навук. З аднаго боку, можна сцвярджаць, што айчынная тэрміналогія ўяўляе адну з дастаткова рэпрэзентатывных і даследаваных галін беларускага мовазнаўства. Сведчаннем гэтаму могуць служыць шэраг падрыхтаваных спецыялістамі манаграфій і даследаванняў спецыяльнай лексікі беларускай мовы, а таксама багаты скарб нацыянальнай тэрмінаграфіі. Адметным для беларускай тэрміналагічнай дзейнасці з’яўляецца той факт, што нават пры пастаяннай распрацоўцы пэўнай тэрмінагаліны дзейнасці па інвентарызацыі і ўпарадкаванні назапашанага на працягу папярэдняга стагоддзя належная ўвага не надаецца. Разам з тым уяўляецца, што ўважлівае стаўленне да наяўнага тэрміналагічнага вопыту ў цэлым спрацоўвае на карысць далейшага ўпарадкавання не толькі асобнай тэрмінагаліны, але і спрыяе выпрацоўцы і фарміраванню нацыянальных адметных тэрмінаспасабаў і тэрмінаэлементаў.

Паколькі тэрмінасферы мастацтва ўласціва тэндэнцыя пастаяннага і паступовага развіцця на працягу ХХ – ХХІ стст., то вывучэнне яе складу можа быць цікавым як для агульнай характарыстыкі тэрмінагаліны, так і для асэнсавання адметнасцей яе ўпарадкавання.

Паводле паходжання тэрміналагічная лексіка мастацтва неаднародная. Адным з кірункаў яе фарміравання з’явілася шырокае выкарыстанне ўласных моўных рэсурсаў: *белы, бель, валік, галіна, выгляд, від, вока, галава*. У тэрмінасістэме мастацтва вылучаецца група, складнікі якой утвораны з агульнаўжывальных і вузкаспецыяльных слоў, напрыклад: тэрмін *калона*, што абазначае ‘вертыкальную апору, галоўны элемент нясучай канструкцыі збудавання’ і *калона людзей*; *збор* (ад збіраць) і *збор* як ‘рэфармацкая царква, тып культавага збудавання, пашыраны ў Беларусі ў ХІV ст.’. Асобную групу

тэрмінагаліны ўтварае т.зв. устарэлая лексіка (*ардынацыя, какошнік*) і найменні новых паняццяў (*дэкор, калаж, інтарсія, інтэр'ер, дыяпазітыў*). Сярод уласных тэрмінаў можна вылучыць агульнаўжывальныя словы, якія сталі тэрмінамі ў выніку тэрміналагізацыі. Асаблівая роля пры тэрміналагізацыі агульнаўжывальных слоў належыць матывацыі, перш за ўсё метафары, якая ўяўляе перанос значэння паводле падабенства на аснове якой-небудзь рысы, звычайна знешняй у адносінах да іх, параўн.: *нос, палец, галава, калена, збор і інш.* Частка тэрмінаў уласнага паходжання фарміравалася на базе размоўнай лексікі, напр.: *рэтушоўка, мураванка, размалёўка, таніроўка*. Пэўную частку уласных тэрмінаў складаюць вытворныя тэрміны, утвораныя паводле прадуктыўных у сучасным тэрмінаўтварэнні спосабаў, напр.: *надлом, настыў, выгін, нахіл*.

Адметнасцю сучаснага складу лексікі мастацтва ёсць наяўнасць у ёй тэрміналагічных спалучэнняў, складнікамі якіх з'яўляюцца адначасова і ўласныя, і іншамовныя тэрмінаэлементы, параўн.: *буйнамаштабнасць, лакальны колер, назіральная перспектыва, шматжанравасць*). У якасці тэрмінаэлементаў сучасных тэрмінаў выкарыстоўваюцца і іншамовныя элементы, напр.: *архі-* ў тэрмінах *архітэктура, архітэктоніка, архітраў, архітэктар, архітэктурна-гістарычны, архітэктурна-будаўнічы і інш.*, *аква-*: *акварэль, акватынта, акведук, акватыпія*; *арка-*: *арката, аркада, аркбутан*; *-графія*: *аўталітаграфія, ізаграфія, ізограф, літаграфія*.

Адным са спосабаў фарміравання тэрміналогіі мастацтва стала выкарыстанне іншамовнай лексікі. У складзе тэрмінасістэмы адзначаюцца запазычанні з лацінскай мовы: *калегіум, ілюстрацыя, арнамент*; з грэчаскай мовы: *каліграфія, гіпастыль, гармонія*; з французскай мовы: *гратэск, гравюра, дэкор*; з нямецкай мовы: *грунт, карніз*; з англійскай мовы: *катэдж, кромлех, менгір*; з польскай мовы: *гонт, гафт, кафля, кляштар*; з італьянскай мовы: *акватынта, ала прыма*; з японскай мовы: *ікебана, ню*; з турэцкай мовы: *мастаба, мячэць*. Значная роля ў тэрміналогіі мастацтва належыць інтэрнацыянальным сродкам з суфіксам *-ізм*., параўн.: *акадэмізм, анімалізм, бруталізм, дадаізм, дэзурбанізм, дывізіянізм*.

Беларускія тэрміны мастацтва паводле будовы суадносяцца або са словамі, або са словазлучэннямі, параўн., напрыклад: *перспектыва і паветраная перспектыва, мастацтва і беспрадметнае мастацтва, жанр і бытавы жанр, гравюра і выпуклая гравюра*. Словы-тэрміны ў сваю чаргу падзяляюцца ў залежнасці ад часцінамоўнай прыналежнасці на тэрміны-назоўнікі, тэрміны-прыметнікі, тэрміны-дзеясловы, тэрміны-прыслоўі. Пераважную большасць слоў-тэрмінаў складаюць назоўнікі, напр.: *зал, застаўка, ідэя, замша, ікона, выгін, зацёк, мастацтва, скажэнне*. У якасці аднаслоўных тэрмінаў могуць выкарыстоўвацца ўласныя імёны напр.: *кальвінізм, інталія, глорыя, гларыёла і інш.* У асобных выпадках назоўнік становіцца часткай складаных аднаслоўных тэрмінаў, напрыклад: *іканаграфія, ікананіс, лінагравюра, рэстаўтарства*. Састаўныя найменні ўтвараюцца пераважна шляхам спалучэння назоўніка і прыметніка: *абстрактнае мастацтва, лінейная перспектыва, чырвонафігурны*

*стыль і інш. Пры гэтым прыметнік, выступаючы ў ролі азначэння, выконвае не якасную, але ўдакладняльную, абмежавальную, класіфікацыйную ролю, не мае форм ступеней параўнання. У тэрмінах са свабодным спалучэннем слоў кожны кампанент па-за тэрмінам можа ўступаць у сувязі з іншымі словамі, параўн.: *выпуклая гравюра, пластычная анатомія і інш. У несвабодных словазлучэннях-тэрмінах можна вызначыць кампанент, які ізалявана можа і не быць тэрмінам, параўн.: дадатковы колер, нейтральны фон, перагародачная эмаль і інш.**

Паколькі працэс узнікнення тэрміналагічнай лексікі неаддзельны ад умоў развіцця і функцыянавання нацыянальнай мовы, то ёсць падставы сцвярджаць, што натуральнае фарміраванне беларускай тэрміналогіі з'яўляецца працяглым, але перарывістым. Як вядома, нармаванне беларускамоўных тэрміналагічных галін доўжыцца да нашага часу. Адною з прычын гэтага з'яўляецца адсутнасць рэпрэзентатыўнай колькасці стандартаў перакладу тэрмінаў на беларускую мову, а таксама неўпарадкаванасць асобных тэрмінагалін. Часам пры стварэнні беларускай тэрміналогіі прыходзіцца выпрацоўваць кадыфікаваным іншамоўным тэрмінам беларускія адпаведнікі з арыентацыяй на інтуіцыю і вопыт. У кожным выпадку, у адпаведнасці з агульнымі тэндэнцыямі фарміравання нацыянальнай тэрміналогіі ў пэўны перыяд аддаецца перавага тым або іншым спосабам упарадкавання тэрмінагаліны, якія захоўваюць свае пазіцыі як асноўныя або страчваюць іх у сучаснай тэрміналогіі.

В.У. Праконіна

ТЫПЫ БЕЛАРУСКІХ СЛОЎНІКАЎ ЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

У адпаведнасці з “Законам аб мовах” (1990) беларуская мова разам з рускай з’яўляюцца дзяржаўнымі ў Рэспубліцы Беларусь. На беларускай мове вядзецца дакументацыя, справаводства, судаводства, яна ўжываецца ў навуковай і культурнай сферах і інш. Выкарыстоўваецца нацыянальная мова і ў сферы эканомікі, таму істотным з’яўляецца ўпарадкаванне сістэмы беларускіх эканамічных тэрмінаў. Тым больш, “ад умення свабодна аперыраваць сістэмай тэрмінаў пэўнай навукова-тэхнічнай галіны залежыць поспех прафесінай камунікацыі спецыялістаў” [2, с. 4].

Даследаванне беларускіх эканамічных слоўнікаў паспрыяе далейшай распрацоўцы і нармалізацыі беларускай тэрміналогіі. Гэта абумоўлена тым, што для слоўнікаў характэрна “сістэмнае апісанне канкрэтнай групы слоў” [3, с. 522], “рознабаковасць аналізу” прыведзеных тэрмінаў, “паўната лінгвістычных звестак”, “ доказы паддадзенай інфармацыі” [2]. Вылучэнне тыпаў слоўнікаў дазволіць “не толькі сістэматызаваць ужо створаныя працы, але і прагназаваць складанне новых тыпаў слоўнікаў” [2, с. 57], а таму з’яўляецца істотным пытаннем тэрмінаграфіі.

У сучаснай лексікаграфіі існуюць шматлікія класіфікацыі слоўнікаў. У рускім мовазнаўстве класіфікацыяй слоўнікаў займаліся такія вядомыя лінгвісты, як Л. У. Шчэрба, С. І. Ожагаў, Е. А. Найда, В. П. Беркаў, М. Ю. Каравулаў, У. У. Дубічынскі, Д. М. Шмялёў, у беларускім – Б. А. Плотнікаў, В. К. Шчэрбін,